

רות נצר

נפש המיתוס
במעגל החיים
מאמרים במבט יונגיאני

אֲדָרָא

הסדרה למדע ורוח

עורך הסדרה:
פרופ' אבי אלקיים

חברי המערכת:
פרופ' שלמה גיורא שוהם
פרופ' עודד מימון

רות נצר

נפש המיתוס במעגל החיים

מאמרים במבט יונגיאני

הוצאת אֶדֶרָא

Ruth Netzer

The Soul of Mithology

Articals in Jungian Perspective

עריכה לשונית: אילנה שמיר
עיצוב העטיפה: אורנה כהן

מסת"ב: 978-965-7773-55-0 ISBN:

© כל הזכויות שמורות להוצאת אִדְרָא, תל אביב

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע,
לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי – אלקטרוני,
אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט
אלא ברשות מפורשת מאת בית ההוצאה לאור שתינתן מראש ובכתב.

נדפס בישראל תשפ"ד – 2023
© Copyright 2023 by Idra Publishing
Idra Press <IdraPublisher@gmail.com>
<http://idra.org.il/>

סידור, עימוד, לוחות והדפסה: א. אורן הפקות דפוס בע"מ, שד' רוטשילד 109, תל אביב

הספר מוקדש לזכרה של מורתי
האנליטיקנית היונגיאנית שרה שלו
שפתחה לי צוהר לעומקי הנפש וגבהי הנשמה

תוכן העניינים

הקדמה 13

פרק ראשון:

המיתוס

המרחב המיתי 19

מיתוס מהו [19]. מיתוס וחלום [23]. מיתוס ודת [25]. מיתוס וחברה [26]. מיתוס ומשמעות [30]. מיתוס, פילוסופיה ומדע [33]. היקסמות וסכנה – העוצמה והצל של המיתוסים [38]. המיתוסים בפי סופרים, יוצרים ואנשי רוח [41]. גרגירי רימון בממלכת השאול [44].

הקיימים תמיד – מבט על המיתולוגיה היוונית 46

רוברטו קאלאסו [46]. ג'ין שינודה-בולן [58].

פרק שני:

מיתוסים של בריאת התודעה

הפרקטלים – מיתוס, בריאה, ארכיטיפים ומדע 65

הנוסחה הפרקטלית כדיאגרמה גיאומטרית – סדר בכאוס [67]. חשיבה מטפורית [71]. מדע ומיתוס [72]. התופעה הפרקטלית [75]. נביעה בריאה, שפיעה והבקעה [77]. פרקטל כארכיטיפ [83]. ארכיטיפים של סדר וארגון [83]. מגדלה פרקטלית [86]. פרקטלים באמנות ובספרות [90]. פרקטליות בחברה ובמציאות כולה [94]. חזרתיות של מוטיבים מיתולוגים [95].

המבול – המיתוס כתהליכי הנפש בראשית הבריאה 98

מיתוסים של מבול וסיבותיהם [98]. הגיבור מול המבול [100]. היכל העצמי [102]. תודעת האגו והגבולות [103]. היסוד הרוחני והציפורים [105]. שינוי באדם ובאלוהים [106]. התיבה [108]. ברית הקשת [109]. אסונות טבע וחטאי האדם [113].

מיתוס בריאת התודעה והשתקפותו בציורי ילדים 115
מהמנדלה לדמות האדם בציורי ילדים [124].

פרק שלישי:

מיתוסים ביחסי משפחה

מיתוס הנבחרות וצילה 133
הנבחרות [133]. הנבחרות וההקרבה [142]. הנבחר הפגוע [142]. צד
הצל של הבחירה [144]. התנשאות [144]. אפליה, שנאה וקנאה [145].
אשמה [148]. כורח הבחירה [150].

הנבחרות בחלומות במקרא 154
חלומות במקרא [154]. על מוטיב הבחירה-הנבחרות בחלומות המקרא [156].
פשר החלום [169].

יחסי אביבן במבט בין-תרבותי – בחירה-העדפה, קנאה, תחרות וברית ... 172
האל הנורא והבן הנבחר [173]. ברית האב-בן ביחס לברית האם-בן [175].
מהבחירה בבן למאבק בין האחים [179].

מבט מחודש על המיתוס האדיפלי ופשרו – פרויד ויונג 181
הידיעה והאמת במחזה אדיפוס המלך [182]. אשמת הגורל לעומת
אשמת האדם [186]. מבט יונגיאני על המחזה אדיפוס המלך [187].
היסוד האימהי [189]. המבט היונגיאני על תסביך אדיפוס [190]. פשר
אדיפוס לפי המחזה אדיפוס בקלונוס: היבט אינטגרטיבי [194]. המבט
של ג'יימס הילמן – הטיפול האדיפלי [205].

האומנם אדיפוס? – על תסביך אדיפוס 207
השגות על תסביך אדיפוס [207]. מבט חדש של הפסיכואנליזה על
מהותו וקיומו של תסביך אדיפוס [210]. שאלת התסביך האדיפלי אצל
הבת [214].

האומנם אדיפוס? – מותו של סוכן מאת ארתור מילר 217

מיתוסים ומציאות – על גילוי עריות, חטא וגאולה 222
גילוי עריות במיתוסים ובאגדות [223]. מיתוסים של חטא וגאולה [226].
אדיפוס [226]. סיפור נוצרי: הנבחר [227]. הנבחר בסיפור החסידי [232].
גרגוריוס וגרגור של קפקא [233]. גרגוריוס ואדיפוס [234]. הפרשנות

הסמלית והבין-אישית אצל יונג ובפסיכואנליזה [236]. גילוי עריות ביהדות [239]. ארכיטיפ החטא והגאולה המתקנת [241]. המשמעות הפסיכולוגית של הטאבו על גילוי עריות [243]. היחס לגילוי עריות ממשי [250]. גילוי עריות – תופעה אוניברסלית [255].

פרק רביעי:

מיתוסים של גבורת הנפש במעגל החיים ובסופם

מיתוסים על אודות גיבורי על – הרקולס ושמשון 261
 הרקולס [262]. שמשון [275]. שמשון וישו [296]. הרקולס ושמשון [297]. ההבדלים בין שמשון והרקולס [299].

מסע האישא באמצע החיים – המיתוס השומרי על איננה וסיפור על אישה בת ימינו 302
 המסע הנשי במיתוס [302]. מסעה של איננה לשאול [303]. משמעות המיתוס של איננה לחיי האישא בימינו [309]. דוגמה מהקליניקה [311].

מסע הגיבור/ה במחצית השנייה של החיים – אינדיבידואציה בגיל השני והשלישי 313
 מבוא [313]. ארכיטיפים, טיפוסים ותפקודים במחצית השנייה של החיים [317]. עבודת התיקון [318]. העצמי [320]. השיבה הנצחית [323]. חוכמת הזקנה [329]. אובדנים וויתור [330]. שינוי עמדות והמידה הנכונה [336]. האמן במחצית השנייה של החיים [340]. ארכיטיפ המוות והתחייה – מיתוסים וטקסי מעבר [341]. חמלה, התפייסות והכרת תודה [343]. מימוש ביחסי אנוש [345]. קבלת הזקנה ותודעת המוות כמהלך אינדיבידואציה [348].

רשימת המקורות 351

מונחים יונגיאניים 367

מפתח עניינים 370

מפתח שמות 374

"גָּדוֹל הָיָה הַמִּרְדָּף עִם פְּלִי הַצִּיד
אַחַר הַפֶּשֶׁר הַבְּלָתִי מְשֹׁג נֶשֶׁל הָעוֹלָם"
(מילוש 2013: 181)

"המיתוסים הם אלה אשר ממתינים לשעה
שבה הם יעירו אותנו כדי שנתבונן בהם"
(קאלאסו 1999: 235)

”אֵינֶנִּי יוֹדֵעַת מָה עֲתִיקִים חַיִּי”

(גולדברג 1960: 148)

”השורשים שלנו מתפשטים כמו רשתות תפטיר של פטריות, מחוברים לבאר של חיים משותפים, כך שבכל מקום שאנחנו הולכים אליו אנחנו נשארים מחוברים לשורשינו”
(מק’אנולטי 2022: 10)

הקדמה

במסעותיי בעולם ליקטתי מיתוסים שטרם הכרתי כדי להשיב לעצמי את חלקי הנפש האבודים, חלקי נפש שהפכו לסיפור עתיק המסרב להיכחד. במסעותיי פגשתי טקסים דתיים המשיבים לחיים את המיתוסים ומציתים בהם אש תמיד. המיתוס עבורי הוא תיבת אכסון ותהודה לסיפור המכונן של השבט ושל התרבות האנושית. בהדיו מהדהדים צעדי האבות וצעדינו אנו המתמזגים בהם.

המסע שלי להכרת המיתוסים היו לי למסע אישי. לא רק מסע אל מחוז עלום שממנו קיבלתי ידע חדש להבנת נפש האדם, אלא גם ידע שסייע לי במודעותי העצמית: מאתנה, אלת האריגה החכמה, למדתי שעליי לארוג את חיי; מאריאדנה, שטוותה חוט שסייע לתזאוס להיכנס למבוך ולצאת ממנו, למדתי לטוות את חוט המבוך של חיי, שהוא גם ציר חיי. למדתי להכיר בי את הגמגום של משה, את צלקתו של אודיסאוס ואת צליעתו של הפייסטוס ואת התמדתו הנחושה של אודיסאוס במסעותיו, וגם את ההמָאָה הגרנדיוזית של איקרוס למרומי השמים, ואת דחף ההישרדות

של התעלולן ואת עורמתו היצירתית. מעליסה ומכיפה אדומה למדתי לשאול שאלות, ומאשת לוט ופרסאוס למדתי להיזהר מפני כוחם ההרסני של הכוחות הקדומים של מעמקי הנפש. מההולכים לבדם במסע למדתי לקבל את כורח הבדידות ולהתמיר את אימתה בשלווה הגדולה שהיא מעניקה למתמסרים אליה. מאורפאוס ומהרמס למדתי לקבל את הכורח לצלול למעמקי היצירה שהיא לוו הנפש. כמו דמטר למדתי להתמיר את האימהות לילדיי שבגרו באימהות נפשית-רוחנית בעבודת אימהות לקהילה, בכתיבה ובהוראה.

כשבחנתי את המאמרים והמסות הרבות שכתבתי במשך השנים, חלקם פורסמו ורובם עדיין לא, נוכחתי עד כמה כולם רוויים חומרי מיתולוגיה, שהם הפסיכולוגיה הקדומה של אבות אבותינו שלא ידעו שעל הנפש הם מדברים, וחשבו שהם מתארים להנאתם עלילות וסיפורים שהתרחשו אי-פעם. ברור שאני מושפעת מתורת יונג שעליה אני אמונה, תורה המתייחסת ללא-מודע הקולקטיבי, הנהר העתיק של חיינו, שממנו צמחו סיפורי המיתוס, ועליה ומתוכה אני כותבת בכל ספרי העיון שלי. לספר זה בחרתי מאמרים העוסקים בתהליכי התפתחות הנפש במהלך החיים, בראשית החיים ובסופם, וביחסי משפחה, הנתמכים על ידי סיפורי המיתוס.

הפרק הראשון דן במיתוס ובו שני מאמרים המוקדשים לחשיבות המיתוס – למרחב המיתי בכלל ולמיתולוגיה היוונית בפרט, שרוב הספרות המערבית והפסיכולוגיה היונגיאנית מושתתות עליה.

הפרק השני, מיתוסים של בריאת התודעה, פותח במאמר על הפרקטלים המתאר תהליכי היווצרות מתמדת של חיים בתוך משוואה גיאומטרית שמתקיימת בה הקבלה מפתיעה בין יסודות מיתיים, תופעות טבע, גיאומטריה ונפש; המדע והנפש מתארים במקביל את מיתוס הבריאה וההתהוות. סיפור המבול הוא אבטיפוס לתהליכי הבריאה הדינמיים בטבע ובנפש האדם. מיתוס המבול הופך לתיאור סמלי של תהליכי הנפש המועדים לפורענות בתחילת התהוותה. המאמר האחרון בפרק זה מתעד את מיתוס התהוות התודעה והשתקפותו בציורי ילדים.

הפרק השלישי עוסק במיתוסים ביחסי משפחה. המאמרים השונים מבהירים אלה את אלה, מבוססים בעיקר על מיתוסים מקראיים והמיתוס היווני. המאמר הראשון, **מיתוס הנבחרות וצילול**, עוסק במחירה של הנבחרות (הנבחר המוקרב והמקריב, הנבחר הפגוע) ובצל של הבחירה (התנשאות, אשמה, אפליה, קנאה, שנאה, אלימות, בגידה), וכן בכורח הבחירה וההיבחרות. המאמר השני עוסק ב**נבחרות בחלומות במקרא**. מובאים בו חלומות ידועים המבטאים את רעיון הנבחרות, פרשנותם במקרא ופרשנותם במבט של ימינו.

ארבעת המאמרים הבאים נעים סביב הציר האדיפלי: המאמר השלישי עוסק ביחסי אב-בן במיתוס במבט בין תרבותי: בחירה-העדפה, קנאה, תחרות וברית ובהשוואה ביניהם במיתוס היהודי, המצרי, היווני (האדיפלי) והנוצרי. המאמר הרביעי, **מבט מחודש על המיתוס האדיפלי ופשרו** – פריד ויונג, מביא הבנות רבות הטמונות במיתוס זה הרבה מעבר למבטו של פריד. המאמר **האומנם אדיפוס? שב ושואל אם אכן המיתוס היווני מתאר תסביך כלל-אנושי**, או שהוא תסביך תלוי תרבות. שאלה זו נדונה גם במאמר **האומנם אדיפוס? מותו של סוכן של ארתור מילר**. המאמר האחרון בפרק זה, **מיתוסים ומציאות: על גילוי עריות, חטא וגאולה**, עוסק במיתוסים נוצריים ויהודיים הכוללים היבטים אדיפליים; מיתוסים המבקשים למצוא פתרון של חסד וגאולה למבצעי חטא העריות ומחמיצים את ההתייחסות לסבלם של הנפגעים בו.

הפרק הרביעי משלים את הספר במיתוסים של גבורת הנפש במעגל החיים ובסופם. המאמר הראשון מתאר את המיתוסים אודות גיבורי-על: **הרקולס ושמשון**. המאמר עוסק בצורך בגיבורי-על ובאופן בו נבנית דמותם הייחודית של הגיבור היהודי והגיבור היווני המקבילים זה לזה אך גם שונים מאוד זה מזה. המאמר השני, **מסע האישה באמצע החיים: המיתוס השומרי על איננה וסיפור על אישה בת ימינו**, מביא מיתוס קדום ויחידאי על מסעה של אישה מבוגרת שתואם במשמעותו גם לנשים בנות זמננו. המאמר האחרון עוסק במסע הגיבור/ה במחצית השנייה של החיים – אינדיבידואליזם בגיל השני והשלישי. מתואר בו מסע של כל אדם, גבר ואישה כאחד, מהמחצית השנייה של חייהם ואילך, המתוארים ביצירות עכשוויות וגם במיתוסים קדומים. שלושת המאמרים בפרק זה משלימים וממשיכים את ספרי מסע הגיבור (2011) ומסע הגיבורה (2019).